

Domena publiczna to zbiór dzieł, które nie są objęte prawem autorskim. Znajdują się w niej utwory:

- ✓ *których ochrona wygasła,*
- ✓ *które nigdy nie były chronione (dane, fakty, idee, procesy, metody działania, zasady, odkrycia, akty prawne, teksty ustaw, decyzje sądowe i administracyjne),*
- ✓ *które zostały przekazane do domeny publicznej przez samego twórcę bądź właściciela praw.*

Domena publiczna to zbiór wiedzy i twórczości stanowiący wspólny dorobek kulturowy, duchowy i intelektualny ludzkości. Są to utwory, do których wszyscy mają dostęp. Każdy może z nich korzystać bez ograniczeń, do dowolnych zastosowań. Są tam również utwory, które powstały zanim prawo autorskie zaistniało (choć mogą istnieć prawa autorskie do ich tłumaczenia i wydania).

Jakkolwiek utwory z domeny publicznej można wykorzystywać bez pytania o zgodę, to trzeba jednak zawsze pamiętać o respektowaniu praw osobistych i oznaczać je nazwiskiem autora. Dzieła które są w domenie publicznej można rozpowszechniać w celach zarobkowych.

Dozwolony użytek utworu, zwany inaczej „licencją ustawową”, oznacza, że można nieodpłatnie korzystać z utworów, w przypadku których konieczna byłaby zgoda autora, a twórcy należałoby się wynagrodzenie. Prawo autorskie zezwala instytucjom naukowym i oświatowym, a także bibliotekom, szkołom, nieodpłatnie korzystać z utworów w konkretnych sytuacjach.

Dozwolony użytek osobisty

Dozwolony użytek osobisty (prywatny) dotyczy tylko **utworów rozpowszechnionych**. Zgodnie z art. 23 prawa autorskiego w ramach dozwolonego użytku osobistego, osoba mimo iż nie posiada praw do dzieła, może z niego korzystać dla własnych, prywatnych potrzeb w kręgu osób pozostających w związku osobistym (rodzina) i w stosunku towarzyskim (koledzy). Jako cel dozwolonego użytku wskazuje się: rozrywkowy, poznawczy, kolekcjonerski, naukowy, archiwalny. Przepis ten nie dotyczy utworów architektonicznych, architektoniczno-budowlanych, elektronicznych baz danych, programów komputerowych.

W ramach dozwolonego użytku prywatnego dozwolone jest więc odtwarzanie płyt na imprezach towarzyskich, kopiowanie utworów muzycznych w formacie mp3 i pożyczanie komuś z rodziny, oglądanie filmów na DVD czy wykonywanie utworu muzycznego w gronie rodzinnym. Możliwe jest także wykonanie kserokopii artykułu, strony z podręcznika i umieszczenie jej w domowym archiwum, wypożyczenie książki osobom, z którymi mamy stały kontakt towarzyski. **Nie jest bezprawne kserowanie dla własnych potrzeb całego podręcznika, skryptu, książki naukowej czy czasopisma.** Dozwolone korzystanie nie może być źródłem zysku np. sprzedażą zwielokrotnionego artykułu, odsprzedawaniem kopii płyt czy udostępnianiem pliku MP3 za wynagrodzeniem.

Zatem każdy (również uczeń i nauczyciel) może korzystać z już rozpowszechnionych utworów dostępnych publicznie, np. książek, filmów, zdjęć we własnym zakresie, niezależnie od celów, którym to ma służyć (np. naukowych czy kolekcjonerskich). Może takie utwory udostępnić komuś z rodziny czy pożyczyć koledze.

Dozwolony użytek publiczny w edukacji

Dozwolony użytek publiczny polega na ustawowym zezwoleniu na nieodpłatnie korzystanie z utworów do realizacji określonych celów, np. **celu dydaktycznego, informacyjnego czy naukowego**. Obejmuje m.in. prawo przedruku, prawo cytatu, szczególnie uprawnienia szkół, bibliotek i archiwów.

Przedruk może być dokonany jedynie z zachowaniem integralności utworu.

Dotyczy:

- ✓ *sprawozdań o aktualnych wydarzeniach, rozpowszechnionych, aktualnych artykułów i wypowiedzi na tematy polityczne, gospodarcze lub religijne,*
- ✓ *rozpowszechnionych, aktualnych wypowiedzi i fotografii reporterskich,*
- ✓ *mów wygłoszonych na publicznych zebraniach i rozprawach (z wyjątkiem zbiorów mów jednej osoby),*
- ✓ *krótkich streszczeń rozpowszechnionych utworów.*

Konieczne jest podanie twórcy oraz źródła przedruku. Przedruk w sieci jest możliwy tylko na stronach będących elektronicznymi periodykami.

Co i kiedy można cytować.

Cytowanie fragmentów rozpowszechnionych utworów i drobnych utworów w całości jest możliwe, jeśli:

- ✓ *jest uzasadnione wyjaśnieniem lub analizą krytyczną (na przykładzie fragmentu jakiegoś utworu wyrażamy własne zdanie),*
- ✓ *prawami gatunku (np. wykorzystanie fragmentu utworu przy tworzeniu karykatury),*
- ✓ *nauczaniem (fragmenty utworów zamieszczone w gazetce szkolnej).*

Można cytować „urywki” lub „fragmenty większych utworów. Zezwala się także na zamieszczanie w celach dydaktycznych i naukowych rozpowszechnionych drobnych utworów w podręcznikach i wypisach, wtedy twórcom tak przytaczanych utworów przysługuje już jednak wynagrodzenie. Kolejna sprawa to wierność cytatu. Ustawodawca zezwala tylko na „przytaczanie” i „zamieszczanie”, co wyklucza ingerencję w utwór w czasie jego użycia.

Wypisy i podręczniki muszą służyć wyłącznie celom dydaktycznym i oświatowym. Antologie mogą posługiwać się dozwolonym cytatem tylko w celach naukowych bądź dydaktycznych. Cytowany fragment utworu nie może być w żaden sposób zmieniony czy zmodyfikowany.

Uprawnienia szkół, bibliotek i archiwów

Szkoły, biblioteki, archiwa, ośrodki informacji posiadają w myśl ustawy pewne przywileje (art. 27, 28 i 30 *Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*). Instytucje naukowe mogą wykorzystywać drobne utwory lub fragmenty dla celów dydaktycznych. Biblioteki, archiwa i szkoły mogą nieodpłatnie udostępniać w zakresie zadań statutowych egzemplarze opublikowanych utworów (książki, czasopisma, filmy, nagrania i wideogramy do wypożyczenia w bibliotece szkolnej), fragmenty tekstów umieszczone w gazetce szkolnej w wersji drukowanej, czy pomocach dydaktycznych wykorzystywanych na lekcjach. Możliwe jest wyświetlanie ekranizacji lektur szkolnych na lekcjach języka polskiego poświęconych tym lekturom, publiczne wykonanie wiersza współczesnego poety podczas szkolnej akademii.

Instytucje naukowe i oświatowe mogą, w celach dydaktycznych lub prowadzenia własnych badań, korzystać z opublikowanych utworów w oryginale i w tłumaczeniu oraz

sporządzać w tym celu egzemplarze fragmentów utworu. Nauczyciel może przygotować kopie tekstów na zajęcia bez konieczności wynagrodzenia autora wykorzystywanego dzieła. Materiały zwielokrotnione w celach dydaktycznych mogą być wykorzystywane jedynie nieodpłatnie.

Dla celów dydaktycznych można korzystać z podręcznika, atlasu, mapy, utworu muzycznego, filmowego, z materiałów pozyskiwanych z Internetu, z nagrań muzycznych czy literackich przy organizowaniu konkursów, wystaw, imprez czy w codziennej pracy. Legalne jest omawianie lektur na zajęciach szkolnych czy wypożyczanie książek z biblioteki bo są to działania mające cel dydaktyczny. W działalności dydaktycznej wykorzystywane mogą być również utrwalone programy radiowe i telewizyjne. Można korzystać z audycji radiowych, zamieszczonych w Internecie i odtwarzać je na lekcjach dla lepszego zrozumienia omawianego tematu (np. odtwarzanie filmów dokumentalnych).

Cały utwór, w tym utwór filmowy, mogą zwielokrotnić lub zlecić jego zwielokrotnienie jedynie biblioteki, archiwa i szkoły, **ale tylko i wyłącznie w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów**. Czas korzystania z filmów czy nagrań muzycznych powinien wynikać z przerabianego materiału, dla zobrazowania którego został użyty (np. jedna lekcja, okres związany z wystawą czy przedstawieniem). Można publicznie wykonywać utwory podczas imprez szkolnych i akademickich pod warunkiem, że wstęp na te imprezy jest bezpłatny, a osoby wykonujące utwór nie pobierają za to żadnych korzyści majątkowych.

Dozwolone jest tworzenie multimedialnych prezentacji zawierających cudze utwory (zdjęcia, filmy, animacje, muzykę) i wykorzystywanie ich jako pomoce dydaktyczne na zajęciach w szkole. Zabronione będzie jednak rozpowszechnianie takich prac w Internecie, chyba że otrzymaliśmy zgodę autorów wszystkich użytych w prezentacji dzieł.

Prawo dozwolonego użytku wykraczającego poza zakres osobisty wymaga zawsze wymienienia źródła i nazwiska oraz imienia twórcy. Należy pamiętać, by przy korzystaniu z utworów zawsze podawać autora i źródło.

oprac. na podstawie materiałów szkoleniowych BP w Ciechanowie